

Apropierile dintre *Regele Lear* și *Timon din Atena*¹ sunt frecvente în shakespeareologie. La începutul secolului trecut, A. C. Bradley² lansase seria de paralelisme dintre Lear și Timon: „tragicele urmări ale nerecunoștinței”, victima „total copleșită, trecând prin furie la nebunie într-un caz și la sinucidere în cazul celălalt”, pasaje care cuprind blesteme, similitudini de expresii și de versificație etc.

Ca și Lear, Timon, nobilul din Atena, dovedește o precară cunoaștere a naturii umane, neputând distinge virtutea de josnicie. Generozitatea sa exagerată, numeroasele acte filantropice au, e adevărat, o noblețe aparte, cu atât mai expresivă, mai „artistică”, cu cât este mai gratuită. Ceea ce în tragedia regelui Lear nu se lăsa întrevăzut este aici una dintre temele principale: substituirea realității cu imaginația, un drum care ar putea conduce la iubirea universală. O proiecție, așadar, specifică artei, gratuității faptului estetic și din acest punct de vedere piesa are o componentă experimentală. Timon devine „un principiu al sufletului omenesc, o posibilitate, un simbol al aspirației umane.”³

Că acest simbol este zădărnicit în planul faptelor dintr-o Atenă imaginară care poate fi și lumea de azi, devine deja previzibil. Emoția trăită de Timon în fața vieții și a artei, prietenia sinceră pe care o arată semenilor, bunătatea lui copilăroasă, franchețea înțeleasă ca atribut firesc al naturii umane, încrederea fără margini în oameni („O, bunii mei prieteni, fiți încredințați că zeii înșiși s-au îngrijit ca odată și odată să-mi fiți de mare ajutor; altminteri, cum ați fi fost prietenii mei?”) primesc trista răsplată a ingratitudinii. Mizantropia profundă în care se scufundă Timon și care îl doboară, conducându-l la sinucidere, devine astfel o imagine a prăbușirii umanității, prin pierderea valorilor fundamentale, adică a sensului în mod esențial *omenesc*. Aceasta este semnificația blestemului final al lui Timon, care, cu un gest simbolic, le cere foștilor prieteni, cei care l-au lingușit și apoi l-au trădat, să se spânzure de arborele pe care „încă nu l-a doborât securea” și încheie apocaliptic:

„Rostiți, voi, buze, blestémul din urmă:
Ticăloșiei ciurma fie-i petic!
Iar omul fie doar gropar bezmetic
Pe care numai moartea-l răsplătește!
Te stinge, soare! Timon asfințește...”⁴

Cinismul premonitriu al lui Apemantus, în toiul petrecerii cu muzică și dansuri de amazoane din actul I, s-a adevărit într-un mod totuși greu de bănuț în scenele din prima parte a piesei: „Deșertăciunea cu alaiul ei! / Dansează! Sunt bune. Fala vieții / Sminteală e și toată strălucirea / Vestește rădăcini și untdelemn. / Petrecem și luăm chip de măscărici. / Cu lingușiri, bem oamenii și vinul, / Iar mai târziu vărsăm întreg veninul / Pizmașei uri asupra cărunteții! / Au cine, viu fiind, nu e-ntinat / Și, totodată, nu-ntinează? Cine / Purcede-n groapă fără a lua cu sine / O rană de-un prieten dăruită? / Mă tem că-acei ce dănțuiesc acum, / Alt’dată sub picioare m-or zdrobi! / S-a mai văzut... Când soarele se lasă / Toți oamenii se zăvorăsc în casă.”

Diferența față de Alceste din *Mizantropul* de Molière este considerabilă. Acolo mizantropul este un neadaptat, un învins de rigiditatea cosmetizată a societății, de artificialitatea ei, alegând exilul în care își poate regăsi echilibrul; aici, mizantropia devine consecința unui anumit tip de credulitate, ce poate fi a omului superior, și a luat forma ultimă, violentă, de război cu lumea strâmb alcătuită, acea lume care își vede nestingherită și cinică de mersul ei, având aparent leac pentru orice, în bătaile de tobă pe care le proclamă la sfârșit Alcibiade, după ce a citit epitaful dureros și vindicativ al lui Timon:

¹ *The Life of Timon of Athens (Viața lui Timon din Atena)*, greu databilă. Nu este menționată de contemporani ca jucată în epocă, nici măcar ca scrisă. A fost publicată prima dată în ediția in-folio din 1623 și reprezentată abia în 1851, la teatrul londonez Sadler’s Wells. Ar putea fi considerată din anii 1604–1605. Construcția ciudată, lacunele, impresia de piesă neterminată, susținută de unii comentatori, au condus la ideea că este scrisă în colaborare, cel mai probabil cu Thomas Middleton.

² *Shakespearean Tragedy*, ed. cit.

³ G. Wilson Knight, *The Pilgrimage of Hate: an Essay on Timon of Athens (Pelerinajul urii: eseu despre Timon din Atena)*, în vol. cit.

⁴ Traducere de Dan Dușescu și Leon D. Levițchi.

„Golit de bietu-i suflet, aici un biet leș zace;
Pe cei rămași în urmă-mi doar lepra să-i îmbrace!
Sub lespede e Timon, ce viu pe vii urât-a:
Nu te opri, drumețe – blestemă, treci, și-atâta.”

Este ciudat că *Timon din Atena* a rămas încă una dintre cele mai impopulare piese shakespeariene, deși ea răspunde inclusiv imperativului modern de amestec al genurilor (tragic, comic, satiric, burlesc etc.). Pentru Peter Brook, care califica Atena lui Timon „tot atât de imaginară ca și Polonia din *Ubu rege*”, „*Timon din Atena* este o piesă de maximă actualitate: ea vorbește despre bani și despre inflație”, aceasta fiind numai una dintre teme. „Dar risipa, creditul, societatea de consum, prețurile, abundența sunt prezente în această piesă, ele pun deci în evidență una dintre problemele actualității. [...] Pentru fiecare spectator, în fața universului distrus al lui Timon și în fața lumii născânde a lui Alcibiade, se pune o chestiune vitală: ce este de distrus? Ce trebuie salvat? Aceasta face parte din actualitate.”

Costin Tuchilă, Pușa Roth, fragment din cap. *Universul Shakespeare, Clasicii dramaturgiei universale*, vol. 1, București, Editura Academiei Române, 2010